

УДК 78.071.2(477):792.54

ДЕРБАС М. О.

Дербас Марина Олексіївна – редактор науково-видавничий відділ Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського.

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-5838-8253>

ОПЕРНИЙ РЕЖИСЕР АРМЕН КАЛОЯН: ПОЧЕРК У МИСТЕЦТВІ

Окреслено шлях становлення творчої особистості режисера і актора Армена Калояна, головного режисера Харківського національного академічного театру опери і балету (ХНАТОБ) імені М. В. Лисенка (з 2016). Зокрема, охарактеризовано період його навчання в університеті як актора і режисера, набуття досвіду акторської роботи в недержавних драматичних театрах, здобутки у музичній освіті, в Оперній студії Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Виявлено вплив на його творче зростання таких оперних режисерів, як Ірина Ривіна, Володимир Лукашев, Станіслав Гаудасинський, Марк Кроне. Розглянуто кілька характерних режисерських прийомів у виставах ХНАТОБу («Кармен» Ж. Бізе, 2015 і «Мазепа» П. Чайковського, 2017), якими визначається творчий «почерк» митця. Оперні постановки А. Калояна досить популярні серед публіки, зокрема серед молодіжної аудиторії, особливо здійснені ним в оперному театрі такі авторські проекти, як «Ніч в опері», «Ніч студента, опера “Gaudeamus”», а також оперні вистави open air: «Тарас Бульба» М. Лисенка на площі перед будівлею оперного театру, опери «Мазепа» в селі Коломак у межах фестивалю. Вибір «Кармен» для свого «екзамену» на посаду головного режисера театру для А. Калояна був знаковим. Він хотів поставити найпопулярнішу у світі оперу і знайти свій образ, враховуючи нові, часом кардинально жорсткіші вимоги оперного театру. Творчі пошуки митця в контексті сучасних тенденцій розвитку сценічного мистецтва орієнтовані на якісно нові художні результати і сприяють оновленню оперного театру в Україні.

Ключові слова: художня особистість, оперний режисер, постановка оперної вистави, дійовий театр, сенсація, театральна освіта.

Опера як сценічна практика переживає в наш час приголомшливі зміни. Як мистецтво багатокомпонентне, вона охоплює сюжет, вокал, симфонічну музику, акторську майстерність, художнє сценічне оформлення тощо. Діячі оперного мистецтва об'єднуються, обмінюються оперними ресурсами. Сьогодні це процеси реальні і невідворотні. Особистість, її унікальний таланти, висока майстерність у мистецькій професії – це той ресурс, який об'єднує світова оперна кооперація. Фахівці оперного мистецтва усвідомлюють важливість налагодження і розвитку взаємозв'язків. Це стосується співаків, диригентів, режисерів, сценографів, театральних художників. Голоси співаків цінуються дуже високо, Пласідо Домінго переконаний, що непросто зібрати один показовий склад солістів з усього світу, наприклад, для опери «Аїда». Нові співаки на оперній сцені привертають до себе увагу.

У 2016 році Армена Калояна було обрано на посаду головного режисера Харківського Національного академічного театру опери і балету імені М. В. Лисенка. В оперному середовищі України це ім'я нове, хоча досить відоме у спорідненому мистецькому

© Дербас М. О., 2018

колі. Харківським прихильникам драматичного театру він відомий як актор, режисер, майстер сценічного руху, викладач кафедри оперної підготовки Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Протягом останніх років А. Калоян здійснив кілька знакових оперних проєктів, які змусили говорити про нього не тільки фахівців, а й глядачів. Така яскрава кар'єра спонукає пильніше розглянути творчість молодого режисера, про якого лише побіжно пишуть у ЗМІ, переважно поза контекстом розвитку сучасного оперного театру¹.

Опери у постановці А. Калояна досить популярні серед публіки, зокрема серед молодіжної аудиторії, особливо здійснення в оперному театрі таких авторських проєктів, як «Ніч в опері», «Ніч студента, опера "Gaudeamus"», а також після показу оперних вистав open air: «Тарас Бульба» М. Лисенка на площі перед будівлею оперного театру, опери «Мазепа» в селі Коломак у межах фестивалю. Дивно, що немає рецензій фахівців на ці яскраві театральні події. Незважаючи на це, кожна нова робота А. Калояна зацікавлює академічну музичну спільноту і поціновувачів оперного мистецтва загалом.

Тонкощі його режисерської майстерності відкриваються у безпосередньому спілкуванні з ним, актуалізуючи тему дослідження.

Мета статті – охарактеризувати творчі пошуки режисера А. Калояна, розглянувши створені ним оперні вистави у період становлення його художньої особистості, а також виявити його «почерк у мистецтві», характерні режисерські прийоми. Його перші кроки у мистецтві були пов'язані з музикою: він навчався у класі віолончелі в Харківській спеціальній середній музичній школі, два роки – на вокальних підготовчих курсах у консерваторії, співав у церковному хорі Ігоря Сахно, який зацікавив його грецьким, візантійським і знаменним розспівами. Але професію А. Калоян здобув на театральному факультеті Харківського університету мистецтв, у майстерні народного артиста України Євгена Лисенка, випускника школи-студії МХАТ. До речі, випускний курс Армена Калояна був останнім у житті відомого педагога.

Калоян-актор протягом десяти років у пошуках своєї індивідуальності відкрив для себе багато авангардних тенденцій у драматичному театрі, експериментів, характерних для сучасного театру Західної Європи. Він працював актором у різних театрах: у Молодому театрі і в театрі «Браво» (Київ), недержавному театрі «Арабески» (Харків), у якому він грав у виставі «для дітей від двох до 102 років» під назвою «Улюблені вірші», виступав у «Маленькій п'єсі про зраду» О. Ірванця. Цим виставам аплодувала публіка багатьох європейських країн, Канади, Америки.

Своє фахове навчання він продовжив 2004 року на кафедрі режисури драматичного театру Харківського університету мистецтв у майстерні Олександра Барсеяна, знавця оперети і класичної системи К. Станіславського. Велике значення мали для нього уроки Анатолія Літка, поціновувача сучасної драматургії і модерного прочитання класики. На пропозицію цього майстра, А. Калоян зі студентами акторсько-режисерського курсу в Навчальному театрі Університету поставив тоді першу свою «Кармен» за новелою П. Меріме, яка у подальшому вирішить його долю оперного режисера.

¹ Меженина А. «Я приучаю своїх студентів любити театр», – Армен Калоян // Накипело. 2015. 26 ноября. URL: <http://nakipelo.ua/ya-priuchayu-svoih-studentov-lyubit-teatr-armen-kaloyan-26/> (дата обращения 07.03.2018); Шубина О. Армен Калоян: Театр не отвечает на вопросы, он их задаёт // Харьковские известия. 2016. 3 июня; Семененко Ю. В пятницу ХНАТОБ представит премьеру оперы «Флория Тоска». // Медиа группа Объектив. 2017. 23 февраля. URL: <http://archive.objectiv.tv/230217/139401.html> (дата обращения 07.03.2018).

Водночас, починаючи з 2004 року він працює режисером Харківського театру опери і балету, здійснює постановку більше п'яти вистав в Оперній студії ХНУМ ім. І. П. Котляревського, працює з акторами Харківського театру музичної комедії, ставить окремі номери, бенефісні програми.

А. Калоян у процесі творчого зростання спілкується і навчається у багатьох митців оперного театру. Зокрема, в Оперній студії – з оперним режисером Іриною Ривіною (ученицею Б. Покровського), яка поставила на студентській сцені багато цікавих оперних вистав, зокрема оперу С. Прокоф'єва «Любов до трьох апельсинів» (1989), показану у запису на Республіканському телебаченні. У перші роки роботи в ХНАТОБі А. Калояну доручили вести оперні вистави, які здійснив свого часу В. Лукашов. Вони спілкувалися на репетиціях, коли Володимир Анатолійович приїздив до Харкова, зокрема під час відновлення в театрі опери «Винова краля» П. Чайковського.

Надзвичайно цікавою школою для режисера А. Калояна стала робота асистентом у Станіслава Гаудасинського, оперного режисера Михайлівського театру (Санкт-Петербург), керівника оперної творчої майстерні в Санкт-Петербурзькій державній консерваторії імені М. А. Римського-Корсакова. Коли готувався у Харкові проект для гастролей у Японії, вони працювали над спільною постановою Харківської опери і Донецького балету на матеріалі опери «Князь Ігор» О. Бородіна.

А. Калоян ще студентом багато займався сценічним рухом, історичним фехтуванням і сценічними боями, а 2001 року отримав диплом summer school у Софії з виконавської майстерності, техніки Рудольфо Лабана (Rezsó Laban de Váralja) і контактної імпровізації у класі Моніки Кох (Monika Koch, Зальцбург, Австрія). Саме таким фахівцем його знають за творчими роботами у драматичному театрі. Він співпрацював як консультант зі сценічного руху із Степаном Пасічником (театр «Post Scriptum»), Сергієм Бережком (театр дітей і молоді «СТЕМ»), у харківському недержавному професійному «Театрі 19», а потім його запросив Андрій Бакіров «виконати пластику» для вистав Харківського національного академічного українського театру імені Т. Г. Шевченка. У цьому театрі він здійснив і постанову гротескних боїв у виставі «Як Коцей з Василюю одружився».

Серед учнів А. Калояна – актори модного елітарного театру «Прекрасные цветы» (Харків), який позиціонує себе у нових футурологічних театральних техніках, зокрема пластики. Артем Вусик, Ігор Ключник, Ксенія Черкашина за участю Армена Калояна здійснили спільний авторський проект із ХНАТОБ під назвою «365» на музику А. Вівальді і А. П'яццоллі «Пори року». Експериментальну виставу публіка сприйняла, і її протягом двох років показують на Малій сцені Оперного театру. Прикладом спільної роботи А. Калояна з відомим оперним режисером Марком Кроне є проект 2017 року: постановка на Харківській сцені опери Ж. Бізе «Шукачі перлів», де український режисер працював у команді голландської творчої групи. Марк Кроне поставив майже 300 опер у різних країнах світу і має свою театральну школу¹. В інтерв'ю він позитивно охарактеризував свого колегу: «Я зустрічався з Арменом Калояном майже три роки тому, і ні, ми не були чудовими друзями від початку. Недарма ми обидва режисери, обидва відверті, обидва маємо чіткі ідеї щодо театру. Але я попросив його підтримати мене у створенні цього нового проекту і розповів йому, що мрію

¹ У творчій групі хореограф Андре Йонк, художник костюмів Меріт ван дер Бюхт, художник декорацій Карел Спанак.

створити новий стиль опери. Ми спілкуємося дуже легко, тому що наші душі говорять однією мовою. Ми прекрасна і чудова команда. Він завжди на репетиції. Він підтримує і дуже розумний. Це “справжній театрал” і справжній митець. Співаки люблять працювати з ним. Я маю велику честь звати його моїм колегою»¹.

Перші три роки А. Калояна в оперному світі були роками Вольфганга Амадея Моцарта. Режисер дебютував в Оперній студії з «Одруженням Фігаро» (2005), наступного року – дебют в ХНАТОБі «Дон Жуана», а далі «Чарівна флейта» (2008) знову в Оперній студії. А. Калоян здійснив постановку опер: «Сільська честь» П. Масканьї, «Бестіарій» О. Щетинського, «Рита» Г. Доніцетті, «Шлюбний вексель» Дж. Россіні, «Отелло» Дж. Верді, «Кармен» Ж. Бізе, «Тоска» Дж. Пуччіні, «Мазепа» П. Чайковського на ін.

Вирішальною для нього стала опера «**Кармен**» **Ж. Бізе**, прем'єра якої відбулася 2015 року. Цю нову постановку в Харкові чекали вже давно. А. Калояну вдалося зробити «іншу» Кармен: зі «звичної», «заїждженої» опери – глибоку чуттєву виставу про «темні» сторони любові: про ревності, лють, нескореність і насильство. У його виставі Кармен (виконавиці Вероніка Коваль, Наталія Матвєєва, Вікторія Житкова, Валерія Господинько) спокушає не танцями, а глибоким чуттєвим, відвертим викликом і впевненістю в собі, вона спокушає голосом і поглядом.

Його постановка тримається на кількох вправно обіграних пластичних лейтмотивах. У першому акті Кармен не просто дарує Хозе квітку, а ніби «заколює» майбутнього свого вбивцю, грайливо «втикаючи» стебло в серце, що надалі природно римується з фіналом. Другий лейтмотив втілює драгунський ескадрон солдат, який у цій виставі постає поліцейським загоном: красиві костюми, галіфе у стилі Hugo Boss, куртки обтягують фігуру (художник постановник Олександр Лапін). Солдати охороняють вхід на тютюнову фабрику і водночас «кришують контрабанду» сигарет. У першій сцені вони розігрують невеличке казино, роблять ставки, тобто заробляють, на чому можливо. Дуже цікавий прийом застосував режисер, показуючи, як поліцейські оточили розлючений натовп у сцені бійки між робітницями фабрики. Вони стоять спиною до зали, узявшись за руки, тобто замість оперної умовності постає реальність, упізнана, зрозуміла. Ще один лейтмотив – образ кориди. Зі сцени прибрали куліси і вона виглядає, як ківш чи півколо арени. Корида життя розігрується на сцені. Відповідне гасло режисер пояснює так: «Хтось обирає професію, а кохання кладе у труну заради своєї професії, таких людей ми багато знаємо. Тут людина свою свободу ставить понад усе. У сцені ворожіння Кармен знає, що помре. Вона повстає проти серйозніших сил, ніж людина, і навіть любов»².

Вибір «Кармен» для свого «екзамену» на посаду головного режисера театру для А. Калояна був знаковим. Він хотів поставити найпопулярнішу у світі оперу і знайти свій образ, враховуючи нові, часом кардинально жорсткіші вимоги оперного театру. Неоціненним джерелом інспірацій для режисера стали консультації Анатолія Літка під час репетицій «Кармен» на драматичній сцені. Він згадує: «Одного разу він запитав мене: “А Кармен любить Хозе”. Я відповів: “Любить”. “А чому вона зіштовхує його з усіма людьми?”. І тут я зрозумів, що “знайшов” свою Кармен, яку тепер реалізу-

¹ Marc Krone. 2017. 14 okt. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=10213477308503403&id=1121629988 (accessed: 07.03.2018). Переклад з англійської – автора статті.

² Прем'єра года. В Харькове презентуют новую постановку «Кармен» // Медиа группа Объектив. 2015. 26 июня. URL: <http://archive.objectiv.tv/260615/115498.html> (дата обращения 07.03.2018).

вав і в опері»¹. А. Калоян знайшов виразні жести і мізансцени, щоб підкреслити неприборканість Кармен, її чаклунський дар і одержимість своєю свободою. Мінливість настрою і різкі вибухи гніву яскраво відтворює вокальна манера виконавиць, наприкінці фрази перехід від вокалу до мови і крику, відверті пози. Фізична і психологічна боротьба Кармен і Хозе завершується кульмінацією, убивством Кармен – у жодній постановці немає більш «реального» трактування цієї сцени: як у Проспера Меріме, «він встромив у неї ніж двічі, вона навіть не скрикнула».

А. Калоян створив виставу максимально динамічну. Постановча група свідомо відійшла від мальованих декорацій і вперше в Харківському театрі опери і балету використали пересувні конструкції. Червоно-чорні тони сценічних декорацій і хореографія в дусі фламенко (балетмейстер Олена Розіна) додають пристрасті.

Кардинальні зміни в оперному театрі режисер почав із хору (головний хормейстер Олексій Чернікін). Його гасло («Мені потрібно, щоб на сцені було життя») підтримали не одразу, навіть був сильний опір. Після перших прем'єр А. Калоян уже зрозумів, що хор готовий для театру, який він може запропонувати їм. У «Кармен» відбулося якісне зрушення: хор і навіть оздоблення сцени стали повноцінними дійовими особами. Коли приїхали голландські постановники, харківська трупа була готова працювати за європейськими вимогами. «Такого хору, як у Харківській опері, більше немає в Україні», – вважає режисер².

Сенсаційною роботою театру і його головного режисера стала постановка опери **П. Чайковського «Мазепа»**, прем'єра якої відбулася у червні 2017 року. Про сенсацію свідчать заголовки в газетах: «В харьковском оперном театре решили реабилитировать Мазепу», «Оперный готовит свою “Игру престолов”», «Легендарный украинец заставит харьковчан пережить бурю эмоций», «Харьковские страсти по Мазепе». Надзвичайна зацікавленість виставою і її резонанс пов'язані з перекладом лібрето українською мовою, купюрами, включаючи всю третю дію, жіночим хором («Здравствуй, Мария! Здравствуй, красотка!») і арією Мазепи («Мгновенно сердце молодое») з першої дії, а також зміною сюжетної концепції. В одних рецензіях виставу назвали оперою-гімном, в інших – звинуватили у кон'юктурі і спекуляції на болісній для суспільства темі³. «Мы ни одной ноты Чайковского не убрали из оперы, только дополнили спектакль песней “Чорна рілля ізорана” и колокольными звонами», – пояснює диригент-постановник Володимир Гаркуша. «Это казачья песня XVII столетия, посвящённая погибшим казакам и всем, кто когда-либо боролся за Украину. Спектакль идёт в двух актах и заканчивается походом Мазепы на Московию. Финал открытый – он заканчивается песней “Чорна рілля ізорана”. Все знают итог похода и войны со Швецией»⁴.

Для А. Калояна «Мазепа был личностью, образованнейшим человеком. Он прекрасно говорил на девяти языках, имел два высших украинских и три высших западных образования. Был вхож в высшие общества Германии, Австрии, Италии,

¹ Шубина О. Армен Калоян: Театр не отвечает на вопросы, он их задаёт // Харьковские известия. 2016. 3 июня.

² З інтерв'ю автору статті.

³ Анничев А. Премьера: «Мазепа» как опера-гимн // Время. 2017. 3 июля; Морозова Л. Золотая клетка для Мазепы // День. 2017. 11 июля.

⁴ Цит. за: Зеленская Д. В Харьковском оперном решили реабилитировать Мазепу // Вечерний Харьков. 2017. 18 июля.

Франции. Хорошо общался с турками, был прекрасным дипломатом. Он был светским человеком – прекрасно танцевал, великолепно владел европейской шпагой, а не только саблей. Мазепа был шляхетным, т. е. благородным. Это надо понимать, чтобы не играть рубаху-парня и уходить от шароварного образа. Мы хотим снять с Мазепы штамп предателя. Показать, как события разворачивались на самом деле»¹.

У рецензії Любові Морозової «Золотая клетка для Мазепи»² наголошено саме на темі лібрето опери і в окремих пасажах її гострої статті зазначається, що постановники взяли «український переклад 1933 года, сделанный диаспорными авторами Лонгином Цегельским и Дмитрием Чутро»³. Натомість такі характеристики виглядають поверховими. Вважаємо, що в цьому питанні важливо знати детальну інформацію. Спочатку була ідея поставити оперу, і А. Калоян занурився в історію, захопившись темою Мазепи. Він вивчив епоху, проаналізував історичний контент, багато часу шукав документи, свідчення, читав листування Мазепи і Мотрі, також на нього вплинули глобальні соціальні зміни в країні. Спільно з художником знайшов креслення справжніх сторожових козацьких застав. Він вивчив тогочасний аутентичний спів. Потім прийшла ідея замовити переклад українською мовою, але випадково знайшли свідчення про виставу у США і тоді за посередництва Світлани Олешко, художнього керівника театру «Арабески», звернулися до української діаспори з проханням знайти цей переклад. Цей переклад, віддрукований на машинці, віднайшли в Торонто, в Національній бібліотеці Канади. Його сфотографував інший наш земляк вже в Торонто і надіслав у Харків. Усе це було здійснено протягом одного дня. Творча група мала переклад Л. Цегельського і Д. Чутра, написаний «скрипниківкою». Крім того, постановники опери знайшли український переклад в архіві Національної опери України, запросили філологів Михайла Барбару, Світлану Олешко, отця Віктора Маринчака для консультацій. Ще якийсь час аналізували текст лібрето, враховуючи тогочасні особливості української мови. Так на основі трьох перекладів завдяки редагуванню, уже у процесі репетицій зі співаками, огріхів еквіритмики з'явився варіант лібрето, поставлений в оперному театрі.

Як не дивно, після смерті гетьмана Мазепи, анафема тривала протягом 200 років. Але ж він був ревним покровителем православ'я, надав кошти на будівництво у Гетьманщині церков у стилі українського бароко. Заходами Мазепи Києво-Могилянський колегіум набув статусу академії, відомої на той час як «Могило-Мазепинська». Завдяки матеріальній підтримці гетьмана були споруджені нові корпуси, кількість студентів зросла до двох тисяч. У сценографії опери (художник Надія Швець) храми мають вирішальне смислове навантаження. У відеопроєкціях повсякчас виникають кадри зруйнованих, залитих кров'ю храмів, на авансцені на початку вистави стоїть металева конструкція каркасу куполу храму, у фіналі виростає храм у центрі сцени, під куполом якого стоїть на весь зріст гетьман Мазепа з булавою, а внизу всі козаки і дійові особи. Постановники прибравши з опери негативну конотацію гетьмана і образ Мазепи (виконавці Олександр Лапін, Володимир Козлов) наштовхує на роздуми про відносини можновладців.

¹ Цит. за: Зеленская Д. В Харьковском оперном решили реабилитировать Мазепу // Вечерний Харьков. 2017. 18 июля.

² Морозова Л. Золотая клетка для Мазепы // День. 2017. 11 июля.

³ Там само.

Опера розпочинається козацькою піснею «Чорна рілля ізорана» у виконанні соліста і завершується нею у виконанні хору *a cappella*. Про цей аутентичний козацький спів написано багато наукових статей. Режисер обрав першоджерело з чотирьох куплетів (пісня з плином часу мала більше восьми варіантів віршів). Власне, цю пісню засуджувала авторка рецензії «никакого отношения ни к Мазепе ни к Чайковскому эта песня не имеет»¹, нагадуючи, що її любив Бандера. Так, це – не музика Чайковського, але, з нашого погляду, у режисерському трактуванні ця пісня використана як колаж з метою історичної правдивості і створення емоційно-змістовної арки. Різноманітні «формати» сучасної опери збагачуються, зазнають суттєвого тематичного розширення завдяки включенню нових жанрів. Про Бандеру ні в кого не було й гадки, якби не критик. Цей пісенний колаж підкреслюється хореографічним етюдом і відео-колажем із портретами героїв України з козацьких часів до сьогодення, відокремлюючись таким чином від головного дійства. Опера лаконічна (дві години), монументальна, дійова.

Незважаючи на маловтішні прогнози, дискусії про декаданс, занепад оперного мистецтва внаслідок зниження зацікавленості класичною спадщиною, опера «Мазепа» на харківській сцені стала однією з найцікавіших протягом останніх років.

Отже, творчі пошуки А. Калояна тривають, він продовжує навчання, адже тепер його «університети» – постійне самонавчання, фахове удосконалення. Своїми вчителями він вважає Костянтина Станіславського, Георгія Товстоногова, Пітера Брука. Утім, і сьогодні можна стверджувати, що у молодого режисера विकарбовується свій «почерк». Він виробив свою концепцію сучасного оперного театру і вважає, що саме в ньому відбуваються дивовижні події і процеси, які підштовхнуть зміни в театральному мистецтві загалом. Він є прихильником дійового театру.

А. Калоян майстерно використовує сценічний простір завдяки мізансценам, наперед чітко розподіленим за кількома планами. Головне в його задумах – натякнути глядачеві, ніж переміщуватися з однієї сценічної картини в іншу і довго пересувати меблі й аксесуари. Важливим для режисера завжди є фоновий відеоряд. У створеному уявою режисера вільному сценічному просторі костюми майже живі, виразні (як ті, що створив для «Мазепи» Ілля Панько). Пластичність сценічної графіки, рухів дійових осіб, хору – це його досягнення. А. Калоян пропонує виконавцям в оперних виставах зрозумілі правила відносин. Для нього важливо «в сучасному оперному театрі мати на першому плані не тільки співака, а й артиста – актора»². У роботі зі співаками, з усіма учасниками процесу він не нав'язує свої методи, а шукає точки перетину. Здатність до конструктивного діалогу й очікування вдалого моменту, відповідного стану підготовки трупи і загальної підтримки для втілення його задумів на оперній сцені у складному творчому колективі, яким є Харківський оперний театр, – це теж пластичність, але вже не тіла, а режисерської ментальності. Режисера підтримують його учні-однодумці з Оперної студії ХНУМ імені І. П. Котляревського.

У деяких випадках, коли на музичну сцену приходять режисер із досвідом роботи у драматичному театрі, у кінематографі, результати невтішні. У випадку з Арменом Міграновичем Калояном – навпаки, оперна вистава збагачується, трупа всебічно виявляє себе.

¹ Морозова Л. Золотая клетка для Мазепы // День. 2017. 11 июля

² Із приватного інтерв'ю автору статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анничев А. Премьера: «Мазепа» как опера-гимн // *Время*. 2017. 3 июля.
2. Зеленская Д. В Харьковском оперном решили реабилитировать Мазепу // *Вечерний Харьков*. 2017. 18 июля.
3. Меженина А. «Я приучаю своих студентов любить театр», – Армен Калоян // *Накипело*. 2015. 26 ноября. URL: <http://nakipelo.ua/ya-priuchayu-svoih-studentov-lyubit-teatr-armen-kaloyan-26/> (дата обращения 07.03.2018).
4. Морозова Л. Золотая клетка для Мазепы // *День*. 2017. 11 июля.
5. Премьера года. В Харькове презентуют новую постановку «Кармен» // *Медиа группа Объектив*. 2015. 26 июня. URL: <http://archive.objectiv.tv/260615/115498.html> (дата обращения 07.03.2018).
6. Семененко Ю. В пятницу ХНАТОБ представит премьеру оперы «Флория Тоска». // *Медиа группа Объектив*. 2017. 23 февраля. URL: <http://archive.objectiv.tv/230217/139401.html> (дата обращения 07.03.2018).
7. Шубина О. Армен Калоян: Театр не отвечает на вопросы, он их задаёт // *Харьковские известия*. 2016. 3 июня.
8. Marc Krone. 2017. 14 okt. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=10213477308503403&id=1121629988 (accessed: 07.03.2018).

REFERENCES

1. Annichev, A. (2017) The first night of the opera: “Mazepa” as opera-anthem [Premyera: «Mazepa» kak opera-gimn] *Time [Vremya]*. 3 July [in Russian].
2. Marc Krone. 2017. 14 okt. Available at: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=10213477308503403&id=1121629988 [Accessed: 07.03.2018].
3. Mezhenina, A. (2015) “I teach my students to love the theater”, – Armen Kaloyan [Ya priuchayu svoih studentov lyubit teatr, – Armen Kaloyan] *Ebulliency [Nakipelo]*, 26 November. Available at: <http://nakipelo.ua/ya-priuchayu-svoih-studentov-lyubit-teatr-armen-kaloyan-26/> [Accessed: 07.03.2018] [in Russian].
4. Morozova, L. (2017) Gold cage for Mazepa [Zolotaya klyetka dlya Mazepyi] *Day [Dyen]*. 11 July [in Russian].
5. Semenenko, Yu. (2017) Kharkiv’s Lysenko National Academic Theater of Opera and Ballet will presented the first night of the opera “Floriya Toska” on Friday [V pyatnitsu HNATOB predstavit premyeru operyi «Floriya Toska»] *Media Group Objective [Media gruppа Obyektiv]*. 3 February. Available at: <http://archive.objectiv.tv/230217/139401.html> [Accessed: 07.03.2018] [in Russian].
6. Shubina, O. (2016) Armen Kaloyan: Theatre does not answer questions, it specifies them [Armen Kaloyan: Teatr ne otvechayet na voprosyi, on ih zadayot]. *Kharkov news [Harkovskiye izvestiya]*. 3 June [in Russian].
7. The first night of the season. New statement “Karmen” is presented at the Kharkiv [Premyera goda. V Harkove prezentuyut novuyu postanovku «Karmen»] *Media Group Objective [Media gruppа Obyektiv]*, 26 June. Available at: <http://archive.objectiv.tv/260615/115498.html> [Accessed: 07.03.2018] [in Russian].
8. Zelenskaya, D. They decided to rehabilitate Mazepa at Kharkiv Opera House [V Harkovskom opernom reshili reabilitirovat Mazepu] *Evening Kharkov [Vecherniy Harkov]* 18 July [in Russian].

Дербас М. А. Оперний режиссер Армен Калоян: свой почерк в искусстве. Определены пути становления творческой личности режиссёра и актёра Армена Калояна, главного режиссёра Харьковского национального академического театра оперы и балета (ХНАТОБ) имени Н. В. Лысенко (с 2016). В частности, охарактеризованы период его обучения в Университете как актёра и режиссёра, приобретение опыта актёрской работы в негосударственных драматических театрах, достижения в музыкальном образовании, в Оперной студии Харьковского национального университета искусств имени И. П. Котляревского. Выявлено влияние на его творческий рост таких оперных режиссёров, как Ирина Рывина, Владимир Лукашев, Станислав Гаудасинский, Марк Кроне. Рассмотрен ряд характерных режиссёрских приёмов в спектаклях ХНАТОБа («Кармен» Ж. Бизе, 2015 и «Мазепа» П. Чайковского, 2017), которые определяют творческий «почерк» художника. Оперы в постановке А. Калояна довольно популярны среди публики, в частности среди молодёжной аудитории, особенно совершённые им в оперном театре такие авторские проекты, как «Ночь в опере», «Ночь студента, опера “Gaudeamus”», а также оперные спектакли open air «Тарас Бульба» Н. Лысенко на площади перед зданием оперного театра, оперы «Мазепа» в селе Коломак в рамках фестиваля. Выбор «Кармен» для своего «экзамена» на должность главного режиссёра театра для А. Калояна был знаковым. Он хотел поставить самую популярную в мире оперу и найти свой образ, учитывая новые, порой кардинально жёсткие требования оперного театра. Творческие поиски художника в контексте современных тенденций развития сценического искусства ориентированы на качественно новые художественные результаты и способствуют обновлению оперного театра в Украине.

Ключевые слова: оперный режиссер, творческая личность, постановка оперного спектакля, совместная работа, действенный театр, театральное образование, сенсация.

DERBAS M. O.

Derbas Maryna Oleksiivna – Editor at the Scientific and Publishing Department at the I. P. Kotlyarevsky Kharkiv National University.

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-5838-8253>

OPERA DIRECTOR ARMEN KALOYAN: HIS HANDWRITING IN ART

The article covers a new name in the modern opera theatre of Ukraine – opera director Armen Kaloyan outlining his search for his own creative style. Since 2016, he has held the position of Chief Director at Kharkiv National Kotlyarevsky University. Leading opera directors' influence on his creative growth is revealed. His teacher was Alexander Barsegyan, Ukrainian director, general director at the Kharkiv's Pushkin Academic Russian Drama Theater. Before taking on that position, Barsegyan had been working for three years as the head of Kiev Operetta Theater. Kaloyan's work as an assistant of Stanislav Gaudasinsky, opera director at the Mikhailovsky Theater in St. Petersburg (Russia) and the head at the creative opera studio at the St. Petersburg Conservatory, became an extremely interesting school for him. An example of the joint work of Armen Kaloyan with another well-known opera director is the 2017th project of the production on the Kharkiv stage of the beautiful opera by G. Bizet “The Pearl Seeker”, where he has worked in a team of Dutch designers led by director Marc Krone. Marc Krone has staged around 300 operas around the world and has his own theatrical school. He worked as an actor for ten years and he is familiar with current trends in the theatrical life of the world's theaters. He witnessed experiments that determined the theatrical modernity of Western Europe. He has always given a lot of attention to performers' stage movements, historical fencing and stage fights, and in 2001 received a diploma in the summer school in Sofia, Bulgaria, for performing arts in Rudolf Laban's technique and contact improvisation in the Monika Koch classroom (London, UK). Among Kaloyan's students are actors of the trendy elite

theater group “Beautiful Flowers” (Kharkiv), which defines itself in new futurological theatrical techniques, in particular plasticity.

Relevance of the study. In recent years, Kaloyan has seen through a number of remarkable opera projects, making him the talk of not only the opera community and journalists, but also ordinary audiences. In recent years, A. Kaloyan is seen through a number of remarkable opera projects and has become an object of publications not only in the opera community but also in journalistic circles. He causes delight in ordinary viewers. Such a bright turn in his career makes me look more closely at the figure of the young director, which is briefly covered in the media and largely outside the context of the development of the modern opera house. Armen Kaloyan’s performances have gained considerable popularity with the public, in particular with youth audiences. His success also grew after the guidance of such projects at the opera house as “Night in the Opera”, “Student Night”, Gaudeamus “Opera”, and open air performances: “Taras Bulba” by M. Lysenko in the square in front of Kharkiv Opera House, “Mazepa” in the village of Kolomak within the framework of the festival of Hetman glory. It is rather surprising that no reviews from professionals followed on these bright theatrical events. Nevertheless, every new work of A. Kaloyan’s provokes an active interest in the ordinary audiences and connoisseurs of operatic milieu: to a lesser extent, among the academic music community and music lovers, and much interest among the supporters of modern art.

Access to the director’s “backstage” of Armen Kaloyan gives an idea of the nuts and bolts of the work done in his creative workshop. This understanding makes this scientific research really relevant.

Main objective of the study. The purpose of the article is to comprehend the creative searches of director Armen Kaloyan in the array of opera performances he created while his artistic personality was being formed, and to identify the peculiarities of his idiosyncratic directorial techniques, or “handwriting”.

Methodology. The opera “Carmen” by G. Bizet and “Mazepa” by P. Tchaikovsky are put under investigation. In “Carmen”, plastic directorial leitmotifs were discovered, which allowed us offering a new reading of this usual opera. In the opera “Mazepa”, a detailed analysis of the libretto is made in terms of changing the concept of the opera in connection with its translation into the Ukrainian language.

Conclusions. Armen Kaloyan’s creative search continues, he keeps on doing his studies, as now it is all about self-education and self-improvement in his profession. However, today it can be argued that the young director has found his unique “handwriting”. A. Kaloyan has his own concept of Opera Theater. He is a supporter of the acting theater. A. Kaloyan skillfully makes use of the stage space, thanks to a clearly pre-arranged stage sets and moves. In some cases, when a director comes to the musical scene who is experienced in the drama theater or in the cinema, the results are disappointing. In the case of Armen Kaloyan, on the contrary, opera is enriched, being given a new dimension.

Keywords: opera director, staging of opera performance, active theater, sensation, Carmen, Marc Krone, plasticity.